

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра корекційної педагогіки та інклюзивної освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ З
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ»**

Виконала: студентка II курсу групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта

Троян Ольга Олегівна

Керівник:

Докучина Т.О., кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри корекційної
педагогіки та інклюзивної освіти

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ	6
1.1. Сутність та компоненти готовності дітей до навчання у школі.....	6
1.2. Характеристика психологічної готовності дітей до навчання у школі.....	15
1.3. Психолого-педагогічні особливості формування готовності до навчання у школі дошкільників з інтелектуальними порушеннями.....	23
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ ДОШКІЛЬНИКІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	31
2.1. Методика дослідження	31
2.2. Результати дослідження психологічної готовності до навчання у школі дошкільників з інтелектуальними порушеннями.....	45
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73
ДОДАТКИ	79

ВСТУП

Формування психологічної готовності дитини до навчання в школі є одним з пріоритетних завдань дошкільного виховання. У роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями ця проблема є особливо актуальною, зважаючи на особливості психофізичного розвитку цих дошкільників. Діти з інтелектуальними порушеннями характеризуються низьким рівнем пізнавальної активності, що є первинним у структурі їхнього порушення. Це обумовлює пасивність у пізнанні оточуючого світу, поверхневність пізнавальних, соціальних інтересів, недорозвиток мотивації навчання, що негативно позначається на навчальній діяльності. Як результат у багатьох дітей відзначається шкільна дезадаптація, для попередження виникнення якої необхідно формувати психологічну готовність дітей до навчання.

Проблема готовності дитини до навчання в школі була предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених (А. Богуш, С. Дмитрієва, Л. Божович, О. Запорожець, Л. Ключко, О. Кононко, В. Кулганов, О. Новак, К. Прищепа, Г. Суворова, І. Ушакова та ін.). Вчені розглядають поняття «готовності дитини до навчання у школі» як інтегральне утворення, виділяють різні критерії, компоненти.

Особливе значення має психологічна готовність дітей до навчання у школі, що передбачає відповідний рівень знань, вмінь, особистісного та інтелектуального розвитку. Різні теоретичні та практичні аспекти проблеми психологічної готовності дітей до навчання у школі досліджували: О. Алексєєва, Н. Атаманчук, С. Гозак, Н. Гуткіна, О. Коваленко, І. Олійник, Л. Скорич, О. Таран, Н. Тарапака, О. Філоненко, О. Хом'як, та ін.

Окремі питання психологічної готовності до навчання у школі дітей з інтелектуальними порушеннями вивчали: Г. Блеч, О. Вержиховська, О. Катаєва, Н. Мороз, В. Липа, А. Обухівська, В. Тарасун, С. Трикоз, Н. Стадненко С. Чагарна та ін. Аналіз наукових праць вчених засвідчив актуальність досліджуваної проблеми та обумовив вибір теми нашого дослідження

«Особливості психологічної готовності дітей з інтелектуальними порушеннями до навчання у школі».

Мета дослідження – визначити рівень психологічної готовності дітей з інтелектуальними порушеннями до навчання у школі.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми розвитку психологічної готовності дошкільників до навчання у школі.

2. Визначити особливості розвитку дошкільників з інтелектуальними порушеннями, що визначають готовність до навчання у школі.

3. Розробити та апробувати методiku дослідження психологічної готовності до навчання у школі дошкільників з інтелектуальними порушеннями.

4. Визначити особливості та рівень психологічної готовності дітей з інтелектуальними порушеннями до навчання у школі.

Об'єкт дослідження – готовність дітей з інтелектуальними порушеннями до навчання у школі.

Предметом дослідження є психологічна готовності дошкільників з інтелектуальними порушеннями до навчання у школі.

Методи дослідження:

теоретичні: вивчення, аналіз та узагальнення загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури;

емпіричні: констатувальний експеримент, що містить різні методики для оцінки особливостей та рівня психологічної готовності дітей з інтелектуальними порушеннями до навчання у школі, аналіз, систематизація та узагальнення результатів проведеного емпіричного дослідження;

статистичні: кількісний та якісний аналіз результатів емпіричного дослідження.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що:

узагальнено різні підходи до визначення поняття «готовність до навчання у школі»;

розроблено комплексну методику оцінки психологічної готовності до навчання у школі у дошкільників з інтелектуальними порушеннями;

визначено особливості та рівень психологічної готовності дітей з інтелектуальними порушеннями до навчання у школі.

Теоретичне значення роботи. Результати теоретичного та емпіричного досліджень особливостей психологічної готовності дітей з інтелектуальними порушеннями до навчання у школі є доповненням до психолого-педагогічного вивчення особливостей розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями.

Практичне значення роботи. Матеріали дипломної роботи магістра можуть використовуватись студентами при вивченні психології дитини з інтелектуальними порушеннями, психодіагностиці тощо; проходженні психологічної та педагогічної практики; вихователями, психологами закладів дошкільної освіти з інклюзивним та спеціальним навчанням, фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів у процесі психодіагностичної роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на звітній науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка за підсумками НДР у 2020р. Результати дослідження представлено у публікації у збірнику наукових праць.

Дипломна робота магістра складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (55 найменувань), додатків. Загальний обсяг дипломної роботи магістра 93 сторінок, з них – 73 сторінка основного тексту.

ВИСНОВКИ

Дослідження психологічної готовності дошкільників з інтелектуальними порушеннями дозволяє зробити такі висновки:

1. Вагомим фактором, що визначає ефективність адаптації дітей до школи та формування мотивації навчання є готовність дітей до навчання, сформованість відповідної потреби. Одним із найбільш важливих компонентів готовності до навчання у школі є психологічна готовність. Аналіз літератури свідчить про різні підходи щодо визначення її складових. Узагальнення результатів дослідження вчених свідчить, що основними складовими психологічної готовності є мотиваційна, інтелектуальна, емоційно-вольова. Також вагоме значення у формуванні психологічної готовності має соціально-психологічна складова. Формування психологічної готовності дітей до навчання у школі передбачає комплексний вплив на усі визначені компоненти та обов'язкове урахування індивідуально-психологічних особливостей дітей.

Особливості розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями, які обумовлені наявністю органічного ураження мозку, призводять до значного відставання цих дітей від показників середньостатистичної норми. У дошкільників з інтелектуальними порушеннями крім недорозвитку пізнавальної діяльності, відзначаються порушення емоційно-вольової сфери та особистості. Гра не є провідною діяльністю у цьому віці і потребує спеціального навчання. Також відзначаються труднощі опанування елементами трудової діяльності та навчальної. Наявні порушення мовлення проявляються у труднощах комунікації та взаємодії з дорослими та дітьми. Вище описанні особливості розвитку дошкільників з інтелектуальними порушеннями значно ускладнюють процес формування готовності до навчання у школі та обумовлюють необхідність спеціальної роботи у цьому напрямі.

2. Метою нашого дослідження було визначення особливостей психологічної готовності дошкільників з інтелектуальними порушеннями до навчання у школі. У своєму дослідженні психологічну готовність розглядаємо як інтегральне утворення, що містить емоційно-вольову, інтелектуальну та

мотиваційну готовність до навчання у школі. Відповідно до визначених компонентів були виділені критерії їх сформованості. Зокрема, критеріями емоційно-вольового компоненту були визначені такі: здатність довільно керувати своїми діями самостійно, за інструкцією дорослого, за зразком; ставлення до школи, навчання у школі. Інтелектуальна готовність містила: рівень загальної обізнаності, запас знань про навколишній світ, про себе, оточуючих; рівень розвитку мислення (операцій, видів мислення); рівень розвитку уваги, її довільності; рівень розвитку зорової та слухової пам'яті; особливості та рівень розвитку мовлення (словник, граматична будова, розуміння мовлення, зв'язне мовлення). Мотиваційна готовність визначалась: мотивами навчальної діяльності; рівнем мотивації навчання у школі.

Для дослідження психологічної готовності до навчання була розроблена комплексна методика, що передбачала вивчення кожного із компонентів готовності. Дослідження емоційно-вольового компоненту здійснювалось за допомогою таких методів: методика «Графічний диктант», методика Н. Гуткіної «Будиночок», методика «Маски». Для дослідження інтелектуального компоненту були обрані такі методи: бесіда на визначення загальної обізнаності та запас побутових знань, методики «Четвертий зайвий», «Складання фігур із розрізаних деталей», «Незавершені картинки», тест А. Лурія «10 слів», методика Р. Немова «Запам'ятай малюнки», методика Бернштейна «Послідовність подій», тест «Словниковий запас». Дослідження мотивації передбачало використання методики Н. Гінзбург «Мотивація навчання».

3. Результати дослідження за розробленою комплексною методикою оцінки психологічної готовності дошкільників з інтелектуальними порушеннями до навчання у школі засвідчили недостатній рівень її сформованості. Високого рівня за результатами дослідження у дітей з інтелектуальними порушеннями виявлено не було. Середній рівень сформованості психологічної готовності до навчання у школі було виявлено у 45,73% дошкільників з інтелектуальними порушеннями. Ці діти

характеризуються частково сформованою здатністю доволіно керувати своїми діями, не достатньо виразно позитивним ставленням до навчання. Характерним є середній рівень загальної обізнаності, запас знань про навколишній світ є недостатнім. Пізнавальна діяльність характеризується недорозвитком, що проявляється недостатньому розвитку пізнавальних процесів, зокрема: мислення, пам'яті, уваги, мовлення. Навчальна мотивація відповідає середньому рівню, переважають, соціальні, позиційні та оцінні мотиви.

Переважає у дошкільників низький рівень психологічної готовності до навчання у школі. Усі компоненти цієї готовності є не сформованими, що свідчить про неготовність дітей до шкільного навчання. Ці діти не можуть доволіно керувати своїми діями. Ставлення до навчання – байдуже, або негативне. Усі пізнавальні процеси є значно недорозвиненими. Мотивація навчання не сформована, переважають зовнішні та ігрові мотиви.

Проведене дослідження засвідчило, що дошкільники з інтелектуальними порушеннями характеризуються здебільшого низьким рівнем розвитку психологічної готовності до навчання у школі, яка проявляється не лише у недорозвитку пізнавальної діяльності, а й мотивації навчання та вольової регуляції поведінки та діяльності. Такі показники свідчать, що діти не готові психологічно до нової соціальної ситуації, потребують додаткового корекційно-розвиткового впливу, спрямованого на формування психологічної готовності до навчання у школі, що буде перспективним напрямом нашого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація дітей до навчання у школі в діяльності психологічної служби: методичні рекомендації ; за наук. ред. В.Г. Панка Київ : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2013. 102 с.
2. Атаманчук Н.М. Психологічна готовність дітей з особливими потребами до школи в умовах інклюзивної освіти. *Наука і освіта*. 2014. №6/СХХІІІ. С.11-16.
3. Барташнікова І.А., Барташніков О.О. Як визначити рівень розумового розвитку дитини? Діагностика готовності дітей до навчання в школі. Тернопіль: Богдан. 1998. 84 с.
4. Богуш А.М. Підготовка дітей до школи у вимірі дошкільної зрілості. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2015. Вип. 67. С. 158-163.
5. Вержиховська О.М. Психолого-педагогічні основи підготовки розумово відсталих дітей до навчання у школі. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2011. Вип. 2. С. 15-25.
6. Гозак С.В., Філоненко О.О. Особливості функціональної готовності дітей до шкільного навчання. *Освітологічний дискурс*. 2015. № 3 (11). С. 61-69.
7. Гуткина Н.И. Психологическая готовность к школе. Москва : Академический Проект, 2000. 184 с.
8. Дидактичні та методичні засади спеціальної освіти розумово відсталих дошкільників: навчально-методичний посібник / Н.О. Макарчук, А.М. Висоцька, О.В. Чеботарьова, А.В. Міненко, С.В. Трикоз, Г.О. Блеч., І.В. Бобренко, І.В. Гладченко. Київ. 2014. 337 с.
9. Дмитрієва С., Дмитрієнко О. Діагностика та корекція готовності дитини до навчання у школі як умова підвищення конкурентоздатності шкільного психолога. *Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи*. 2015. № 5/14. С. 37-42.
10. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук. України ; гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер. 2008. 1040 с.

11. Ілляшенко Т., Обухівська А., Стадненко Н. Підготовка дітей шестилітнього віку до школи : Система занять та вправ. *Початкова школа*. 2002. №7. С.12-15.

12. Клочко Н. Готовність дитини до шкільного навчання: компоненти та критерії. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : збірник наукових праць Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського. Вінниця. 2009. Вип. 21. URL: http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12856/klochko_gotovn_dutunu_do_navch.pdf?sequence=1

13. Коваленко О.В. Формування мотиваційної готовності дітей до навчання у школі як проблема. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2011. Вип. 7. С. 63-67.

14. Козігора М.А. Психологічна готовність дитини до навчання в школі. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип 16. Т. 2. С. 65-68.

15. Коробейников Г.В. Психофизиологические механизмы умственной деятельности человека. Киев : Український фітосоціологічний центр. 2002. 123с.

16. Кріпака С.В. Підготовка дитини до школи. *Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема*: матеріали обласної онлайн-конференції. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського». 2017. С. 75-80.

17. Кулганов В.А. Проблема готовности детей к школе. *Дошкольная педагогика*. 2015. № 5. С. 61-69.

18. Курчатова А. Теоретичні аспекти формування поведінкового компонента готовності старшого дошкільника до навчання в школі. *Наукові записки БДПУ. Серія: Педагогічні науки*. Бердянськ : БДПУ. 2019. Вип.2. С. 71-79.

19. Лещинська К.О. Психомоторна готовність дітей 5-6 років до навчання у школі. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2010. № 11. С. 54-57.

20. Липа В.В. Дослідження комунікативної готовності розумово відсталих дітей до навчання в школі. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія*; за ред. О.В.Гаврилова, В.І.Співака. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. Вип. II. С. 138-147.

21. Миронова С.П., Докучина Т.О. Самостійна робота студентів з підготовки до підсумкової атестації за спеціальністю 016 Спеціальна освіта: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2019. 132 с.

22. Михальська С.А. Особливості комунікативно-особистісного розвитку дитини дошкільного віку. *Проблеми сучасної психології*. 2016. Вип. 32. С. 305-315.

23. Мінакова А.С. Аналіз методик визначення рівня готовності до школи. *Наукові записки молодих вчених*. 2008. № 2. URL: <https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/SNYS/article/view/1550/pdf>

24. Немов Р.С. Психологія: учебник. Москва: ВЛАДОС, 2001. 640 с.

25. Новак О. Готовність дитини до навчання у школі як основа забезпечення наступності навчання в дошкільних навчальних закладах та початковій школі. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2013. Вип 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_1_9.

26. Олійник І.В., Ноженко Ю.М. Феномен психологічної готовності дітей до навчання у школі в психолого-педагогічній літературі. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2017. № 2 (14). С. 84-89.

27. Павелків Р.В. Вікова психологія: підручник. Київ: Кондор, 2011. 469 с.

28. Пантюк Т.І. Взаємодія сім'ї та дошкільного закладу як чинник підготовки дитини до школи. *Педагогічні науки*. 2014. Вип. 116. С. 192-197.

29. Поливанова К.Н. Шестилетки: диагностика готовности к школе. Москва: Эксмо. 2009. 208 с.

30. Проскура О.В. Психологічна підготовка вчителя до роботи з першокласниками. Київ : Основи, 1998. 224 с.

31. Проскурняк О. Розвиток комунікативності дошкільників з легким та помірним ступенем розумової відсталості. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки.* 2016. № 1. С. 247-252.

32. Психологічна готовність шестирічної дитини до школи ; упоряд. К. Муліка. Полтава : ПОППО, 2008. 84 с.

33. Рачок О.Л. Методичні рекомендації «Психологічна готовність дитини до навчання в школі». *Психологічна служба: науково-методичний ресурс.* URL: <http://loippo.edu.ua/psychological-service/naukovo-metodychnyi-resurs/173-metodichni-rekomendatsiji-psikhologichna-gotovnist-ditini-do-navchannya-v-shkoli>

34. Рубинштейн С.Я. Психология умственно отсталого школьника. Москва : Педагогика, 1986. 190 с.

35. Синьов В.М., Матвеева М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталості дитини: підручник. Київ : Знання, 2008. 359 с.

36. Скорич Л.П. Психологічні умови готовності дитини до шкільного навчання. *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України.* 2009. Вип. 4. С. 389-399.

37. Скуренко С.Л. Психологічна готовність дітей дошкільного віку до шкільного навчання. *Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема: матеріали обласної онлайн-конференції.* Кропивницький: КЗ «КОППО імені Василя Сухомлинського», 2017. С. 21-25.

38. Слабко Л.С. Социальная готовность ребенка к школе. *European science.* 2016. № 9. С. 28-31.

39. Спеціальна психологія. Тексти ; за ред. М.П. Матвеевої, С.П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ. 1999. Ч.І. 158 с.

40. Спеціальна психологія. Тексти ; за ред. М.П. Матвєєвої, С.П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ. 2001. Ч.ІІ. 140 с.
41. Стадненко Н.М., Матвєєва М.П., Обухівська А.Г. Нариси з оліфренопсихології. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, інформаційно-видавничий відділ. 2002. 200 с.
42. Степанова Н. Угадай настроение. Диагностика готовности ребенка к школьному обучению. *Дошкольное воспитание*. 2008. № 11. С. 43–46.
43. Таран О.П. Психологічна готовність дитини до школи. Київ : Шкільний світ. 2010. 128 с.
44. Таран О.П. Теоретико-методологічні засади супроводу готовності дітей до шкільного навчання. *Педагогічна освіта: теорія і практика* : збірник наукових праць. Київ : КМПУ ім. Б.Д. Грінченка. 2009. Вип. 11. Ч. 2. URL : <http://www.psyh.kiev.ua/>
45. Тарапака Н.В., Кашуба Л.В. Інклюзія в дошкільлі: розвиток дітей із психофізичними вадами в умовах реалізації Базового компонента дошкільної освіти : навчально-методичний посібник. Кіровоград, 2013 140 с.
46. Тарапака Н., Мартін А. Психолого-педагогічна готовність дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія: Педагогічні науки. 2013. Вип. 122. С. 337-347.
47. Тарасун В. Морфофункціональна готовність дітей з особливостями у розвитку до шкільного навчання: діагностика і формування: монографія. Київ : Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. 2008. 294 с.
48. Трикоз С.В., Блеч Г.О. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 40 с.
49. Ушакова І.М. Вікова психологія: курс лекцій. Харків: НУЦЗУ. 2016. 123 с.

50. Хом'як О.А., Алексєєва О.П. Формування рівня психологічної готовності дитини до навчання в умовах реалізації концепції нової української школи. Наукове мислення. URL: <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/55-dvadtsyat-p-yata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/638-formuvannya-rivnya-psikhologichnoji-gotovnosti-ditini-do-navchannya-v-umovakh-realizatsiji-kontseptsiji-novoji-ukrajinskoji-shkoli>

51. Чагарна С.Є. Діагностика психологічної готовності до шкільного навчання дітей із особливими потребами. *Психологічні перспективи*. 2015. Вип. 25. С. 291-301.

52. Черепаня Н.І. Реалізація принципу наступності дошкільної та початкової освіти. *Педагогічний альманах*. Херсон : РПО, 2011. Вип. 9. С. 68–74.

53. Черепаня Н.І. Організаційно-педагогічні умови підготовки дітей до школи: дисертація на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. зі спеціальності 13.00.08. Херсон. 2006. 201 с.

54. Чумак В.В. Вікова психологія : навчальний посібник. Бердянськ : Видавець Ткачук О. В. 2015 192 с.

55. Шибецька В., Кравець Н. Формування ігрової діяльності у розумово відсталих дошкільників. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17). С. 333-336.